

BORÅS STAD

Fritidshemmet 2013

Kvalitetsrapport

Kommungemensam förskola och skola
Utvecklingsenheten

Inledning

Skollagen föreskriver att varje huvudman inom skolväsendet på huvudmannanivå systematiskt och kontinuerligt ska planera, följa upp och utveckla utbildningen¹. I skollagen har det gamla kravet på kvalitetsredovisning tagits bort och ersatts av ett krav på att det systematiska kvalitetsarbetet ska dokumenteras.

Uppgifterna i denna rapport är hämtade från Borås Stads fritidshem. Rapporten är den åttonde i ett förändrat kvalitetssystem för skolväsendet i Borås Stad. Rapporter tas fram under en tvåårscykel där en del rapporter skrivs årligen och andra vartannat år.

År 1 innehåller rapporter om

- a. barn och elever i behov av särskilt stöd,
- b. värdegrund,
- c. resultat och undervisning samt
- d. barn och elever med annat modersmål än svenska

År 2 innehåller rapporter om

- a. barn och elever i behov av särskilt stöd,
- b. kvalitetsarbete,
- c. resultat och undervisning samt
- d. fritidshem.

Kvalitetsrapporterna ersätter tidigare kvalitetsredovisning i Borås Stad.

Följande aspekter tas upp i rapporten om fritidshemmet:

- Styrning och ledning
- Förutsättningar
- Innehåll i undervisningen
- Synen på yrkesrollen
- Fritidshemmet för grundsärskolans elever

¹ Skollagen 2010:800 4kap 3§

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Innehållsförteckning	2
Sammanfattning.....	3
Styrning och ledning	6
Förutsättningar.....	14
Innehållet i fritidshemsverksamheten.....	17
Synen på yrkesrollen	23
Fritidshemmet för grundsärskolans elever	25

Sammanfattning

Fritidshem är en pedagogisk gruppverksamhet för skolbarn till och med tolv års ålder där barnen är inskrivna. Fritidshem kan bedrivas som en helt fristående verksamhet men är oftast i varierande grad integrerad med förskoleklassen och den obligatoriska skolan.²

Styrning och ledning

Kvalitetsarbete

I Skolinspektionens rapport om fritidshemmen i Borås Stad 2013 står att rektorernas ledarskap tydligare måste inriktas på verksamheten i fritidshemmen genom att ta ansvar för att fritidshemmen kontinuerligt planerar, följer upp och utvecklar sin verksamhet. Rektorerna säger att det finns mer att utveckla när det gäller uppföljning av verksamheten. Rektor har dock begränsad tid att som pedagogisk ledare styra verksamheten och ta del av fritidshemmens planeringar och uppföljningar. De allra flesta rektorer menar dock att man är väl förtrogen med verksamhetens mål och uppdrag. Under hösten har det tagits flera initiativ på skolor och gemensamt i några stadsdelar som har fokus på att utveckla fritidshemmets verksamhet.

Planeringstid

I de kommunala styrdokumenterna³ beskrivs att planeringstiden bör vara minst 5 timmar/vecka för fritidspedagoger. Här ser det olika ut på olika fritidshem, allt från 2 tim/vecka till 5,5 tim/vecka med flytande tid utöver för några fritidshem framför allt i Öster. Alla rektorer menar att man skapar tid för planering, men det är ändå väldigt olika förutsättningar för att kunna planera en god verksamhet.

Planeringstid i snitt per vecka som personalen har för att förbereda verksamheten (här avses endast den tid personalen planerar)

	Lägst	Högst	Kommentar
Stadsdelen Norr	2 h	5 h	Fördelning mellan antal lägsta och högsta antal timmar är jämn
Stadsdelen Väster	3 h	5 h	5 h förekommer mest och övriga har runt 3 h
Stadsdelen Öster⁴	2 h	5,5 h	+ flytande tid 1-2,5 h på några fritidshem. Snittet ligger på ca 4 h

Personaltäthet

Borås Stad	4047 (88) elever	221,2 åa	18,3 elever/åa
-------------------	---------------------	----------	----------------

Det är stora skillnader i personaltätheten både mellan och inom stadsdelarna. Det tycks som om likvärdighet inte finns när det gäller personaltäthet. Skillnader i vår lokala statistik och den som presenteras på riksnivå väcker en del frågor. En av förklaringarna handlar om att det idag inte sker någon central inrapportering av personalstatistik till SCB⁵, utan detta sköts av respektive rektor. Det som inrapporteras görs av många och hur var och en tolkat sina underlag eller begrepp är individuellt och blir därför svårt att kvalitetssäkra. Sedan 2011 mäter Skolverket också antalet barn per antal anställda, i Borås är den siffran 15,2 elever per anställd medan motsvarande siffra i riket ligger på 12,4. Detta indikerar att det är färre personal i barngrupperna jämfört med riket i övrigt och skillnaden är stor. Borås Stad har inte gjort någon sådan sammanställning. Detta är ett mått som vi behöver föra in i vårt kvalitetsarbete och följa över tid. Huvudmannen behöver besluta om vad som ska mätas för att kunna se utvecklingen när det gäller gruppstorlekar och personaltäthet.

² Skolverkets allmänna råd och kommentarer för kvalitet i fritidshem (2007)

³ Råd för förskoleklass och fritids, 2012

⁴ Rångedala, Äsperedskolan och Målsrydskolan saknas i underlaget

⁵ Statistiska Centralbyrån

Antal barn per personal

En diskussion behöver komma till stånd när det gäller hur många barn som kan vara inskrivna per anställd för att fritidshemmet ska vara en bra verksamhet. Stora grupper och inte tillräckligt med personal innebär att man inte kan dela i mindre grupper vilket också påverkar att barn med behov av särskilt stöd inte alltid får det stöd som behövs. Personalens kompetens är dock det primära; hur bra de är på samspela med barnen och sinsemellan i arbetslaget och på att hantera den verklighet de befinner sig i.

Kompetensutveckling

I de kommunala styrdokumenterna⁶ föreslås att kompetensutveckling för pedagogerna på fritidshemmet bör handla om att fördjupa kunskapen kring styrdokumentet och hur dessa omsätts i praktiken. Det finns sådana nätverk i olika stadsdelar. På några fritidshem i Borås Stad är dock personalen med i bedömning för lärande (BFL) eftersom samma förhållningssätt går att tillämpa även i denna verksamhet för att skapa en röd tråd för eleven som får möta samma förhållningssätt över hela dagen. Detta skulle kunna utvecklas på fler fritidshem. När det gäller rektorernas behov av kompetensutveckling upplevs det väldigt olika. I en lärande organisation är det viktigt att alla nivåer befinner sig i ett lärande. Det finns behov av kompetensutveckling för personal som inte har rätt behörighet för sitt uppdrag.

Förutsättningar

Möjligheten att ha uppsikt över alla elever behöver ses över i samtliga stadsdelar. Elevernas möjlighet till lugn och ro behöver säkerställas. När det gäller gruppstorleken i Borås Stads fritidshem så är ett problem, att det i dagsläget inte finns några uppgifter som med säkerhet visar hur stor beläggningen är i fritidshemmen. De mindre skolenheterna har ofta bara ett fritidshem, eller en grupp, där är möjligheterna att anpassa själva grupp sammansättningen därför ytterst begränsad. Rektorernas svar visar dock att de däremot analyserar elevgruppens behov och försöker göra anpassningar när det gäller exempelvis lokaler eller personaltillgång. Där flera fritidshem eller avdelningar finns görs oftast en indelning utifrån barnens ålder.

Innehållet i fritidshemsverksamheten

Lgr 11 och Allmänna råden är styrdokument för verksamheten i fritidshemmet. Enligt rektorernas skattning tillämpas de fullt ut endast på tre enheter i kommunen, stadsdel Norr. Stämmer det att man utgår från Lgr 11? Många rektorer bedömer att verksamheten i *hög grad* planeras utifrån Lgr 11 men hög grad är inte tillräckligt. Skolinspektionen lyfter att det är rektorernas uppgift att se till att fritidshemmets verksamhet utgår från de nationella målen och påpekar bristande likvärdighet i Borås. De konstaterar att *Råd och riktlinjer Borås Stad* inte har slagit igenom. Vi ställer oss frågan om de nya styrdokumentet påverkat den pedagogiska verksamheten på fritidshemmet. Har Lgr 11 slagit igenom? Utifrån rektorernas svar kan vi dra slutsatsen att läroplanen inte fullt ut ligger till grund för planeringen vilket innebär att den inte heller styr verksamheten på fritidshemmet. Skolverkets allmänna råd som förtydligar fritidshemmets uppdrag utgör inte det stöd för verksamheten som avsetts. Elevens intresse är i högre grad utgångspunkt för den pedagogiska planeringen på fritidshemmen. Vad innebär det för möjligheterna att öppna nya världar för barn från torftig bakgrund? Hur tas elevernas intresse tillvara i de aktiviteter som genomförs på fritidshemmet?

Utifrån de underlag vi har kan vi i denna rapport inte avgöra vad eleverna faktiskt gör på fritidshemmet. Vi behöver lyfta modeller för att utvärdera verksamheten på fritidshemmet. En tredjedel av skolorna har inte synliggjort fritidshemmet i likabehandlingsplanen. Skolinspektionen⁷ menar att planer mot kränkande behandling, som finns i skolorna i Borås, inte

⁶ Råd för förskoleklass och fritids, 2012

⁷ Skolinspektionen: Beslut för fritidshem i Borås kommun, Dnr 43-2012:5404

alltid omfattar fritidshemmet eller utgår från fritidshemmets behov. Därför finns det ingen styrning kring vad man ska arbeta med eller vilka åtgärder som behöver vidtas inom detta område.

Det finns stora skillnader i fritidshemmets möjligheter att ge stöd och stimulans så att elever ges möjlighet att utvecklas så långt som möjligt⁸.

Elva fritidshem i Norr och Väster är på väg mot en systematik för att ta tillvara elevernas initiativ. Av rektorernas kommentarer framgår att det finns en medvetenhet om behovet av att utveckla elevernas delaktighet i planeringen. I Skolinspektionens föreläggande framhålls att undervisningen ska anpassas efter elevers behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande.

Synen på yrkesrollen

Det som är slående i rektorernas svar kring fritidshemspersonalens syn på sitt uppdrag är att uppdraget handlar om att *komplettera* skolans verksamhet. Detta är också ett synsätt som är överensstämmande med styrdokumentens skrivningar. Man kan ändå fundera över vad det innebär för synen på yrkesrollen och på hur fritidspedagogiken värderas, om man enbart ses som ett komplement. Det kan finnas en spänning mellan å ena sidan den kontinuitet i verksamheten som fritidshemmets personal kan stå för, genom att de är med eleverna i matsalen och på rasterna, samt tar hand om undervisning när ordinarie lärare är frånvarande (vilket lyfts av rektorer som goda exempel på samverkan) och å andra sidan värnandet om fritidshemmets egen verksamhet och möjlighet att exempelvis planera denna.

Fritidshemmet för grundsärskolans elever

I fritidshemmet på Fjärdingskolans grundsärskola finns förutsättningar i form av lokaler, utemiljö och personal för att möta upp varje enskild elevs behov. Det verkar finnas en helhetssyn på eleverna, där fritidshemmets personals kompetens tas till vara. Värdegrundsarbetet är starkt förankrat i verksamheten och det är positivt att personalen utgår från elevernas intresse i sin planering. Däremot behöver uppmärksamhet fästas vid den del av fritidshemmets uppdrag som gäller att komplettera skolverksamheten och som har fokus på elevernas kunskapsutveckling. Man kan fråga sig om även Sjöbo grundsärskola skulle behöva ett eget fritidshem.

⁸ Skolinspektionen: Beslut för fritidshem i Borås kommun, Dnr 43-2012:5404

Styrning och ledning

Rektorerna har ansvar för mellan 1-8 avdelningar i Borås Stad. Störst är skillnaden i Stadsdelen Öster där just denna skillnad finns. I Norr och Väster omfattar ansvaret 1-5 avdelningar (egentligen 2-5 i Väster). I rektorernas självskattning märks också en skillnad i antal timmar/vecka som rektor lägger på ledning av fritidshemmet. I Norr och Öster lägger man 1-2 timmar/vecka i snitt eller efter behov. Undantaget är de rektorer som endast har ansvar för fritids och förskoleklass, vilka har 10 timmar avsatta. I Väster anger rektorerna att man lägger 4-6 timmar/vecka på fritidshemmet. Detta kan man inte dra några slutsatser av då flera rektorer istället för antal timmar anger att behovet styr och detta kan man uppfatta olika. Det kanske snarare är så att man ska ställa antal timmar för ledning av denna verksamhet i relation till tid för ledning av skolans verksamhet mot bakgrund av storleken på fritidshemmet.

I stort sett alla rektorer säger att man är väl förtrogen med verksamhetens mål och uppdrag, undantaget är några enstaka rektorer som är nya i sitt uppdrag att leda fritidshemmet. På samma sätt beskriver så gott som alla rektorer att de är förtrogna med det dagliga arbetet i fritidshemmet, även om några också lyfter att personalen gärna ser att rektor är mer synlig i verksamheten.

Rektor har system och rutiner för kontinuerlig planering, uppföljning och utvärdering av fritidshemmets verksamhet.	Ja	Nej
Stadsdelen Norr	6	3
Stadsdelen Väster⁹	10	4
Stadsdelen Öster¹⁰	10	1
Borås Stad	26	8

Rektor har system för hur resultaten används för att förbättra kvaliteten.	Ja	Nej
Stadsdelen Norr¹¹	8	2
Stadsdelen Väster	11	1
Stadsdelen Öster¹²	10	1
Borås Stad	29	4

Av kommentarerna att döma omfattas flertalet fritidshem av det systematiska kvalitetsarbetet som finns på skolan, även om det finns mer att utveckla. Det finns alltså systematik på många håll, men den behöver enligt flera rektorer utvecklas och flera anger att det är ett utvecklingsområde att få till ett system för uppföljning av verksamheten. Det finns även flera rektorer som skriver i sina kommentarer att man i sitt årshjul har tillfällen där resultaten följs upp. Samtliga rektorer menar att frågor som rör fritidshemmet endast kommer upp någon enstaka gång i områdesledningen.

Planeringstid i snitt per vecka som personalen har för att förbereda verksamheten (här avses endast den tid personalen planerar)

	Lägst	Högst	Kommentar
Stadsdelen Norr	2 h	5 h	Fördelning mellan antal lägsta och högsta antal timmar är jämn
Stadsdelen Väster	3 h	5 h	5 h förekommer mest och övriga har runt 3 h
Stadsdelen Öster¹³	2 h	5,5 h	+ flytande tid 1-2,5 h på några fritidshem. Snittet ligger på ca 4 h

⁹ Varav två fritidshem förekommer i båda spalterna

¹⁰ Rångedalaskolan och Åsperedskolan saknas i underlaget

¹¹ Varav ett fritidshem förekommer i båda spalterna

¹² Rångedalaskolan och Åsperedskolan saknas i underlaget

¹³ Rångedala, Åsperedskolan och Målsrydskolan saknas i underlaget

Samtliga rektorer anger att de skapar tidsutrymme för personalen att planera, följa upp och utvärdera verksamheten. I Norr finns några rektorer som också menar att planeringstiden inte alltid håller på grund av sjukdom och andra oförutsedda händelser.

Planeringstidens fördelning i arbetslaget

	Lika	Olika
Stadsdelen Norr	4 fritidshem	5 fritidshem
Stadsdelen Väster¹⁴	10 fritidshem	2 fritidshem
Stadsdelen Öster¹⁵	7 fritidshem	5 fritidshem
Borås Stad	21 fritidshem	12 fritidshem

Fördelningen av planeringstid inom arbetslaget skiljer sig både inom och mellan stadsdelarna. Skälen till varför man fördelar tiden olika skiftar framför allt mellan stadsdelarna. I Norr är det kopplat till tjänstgöringsgraden eller uppdraget och i Väster säger rektorer att det beror på att personal har möjlighet att fördela själva utöver att tjänstgöringsgraden påverkar. I Öster är det olika för ansvariga och för medarbetare/vikarier. Ingen har angett varför man fördelar tiden lika.

Sammanställning av hur planeringstiden används

Stadsdelen Norr	Verksamhetsplanering på kort och lång sikt, BFL, rastvårdsaktiviteter, elevvården, administration, pappersarbete, kontakt med föräldrar
Stadsdelen Väster	Individuell och gemensam pedagogisk planering, möten, APT, samordningsfrågor, för- och efterarbete, handledning, dokumentation, kompetensutveckling, pappersarbete kring barnens tider, systematiskt kvalitetsarbete
Stadsdelen Öster	Praktiska planeringar, schemaläggning, planering av verksamheten, uppföljning och utvärdering, schema och närvaro, utedagar, ansvarsområden under skoldagen, lovplanering, barnprat, uppföljning av verksamhetsplan, dokumentation, månadsbrev, materialvård, inköp. Del av planering görs i arbetslag, del med lärare och del enskild

I vilken utsträckning fritidspersonalen används för att täcka upp personals frånvaro i skolan så att det blir konsekvenser för fritidshemmet (t ex utebliven planeringstid)

	Aldrig	Någon enstaka gång	Relativt ofta	Regelbundet
Stadsdelen Norr		6 fritidshem	3 fritidshem	
Stadsdelen Väster	10 fritidshem		2 fritidshem	
Stadsdelen Öster¹⁶	2 fritidshem	7 fritidshem	2 fritidshem	
Borås Stad	12 fritidshem	13 fritidshem	7 fritidshem	0 fritidshem

Här är det Stadsdelen Väster som utmärker sig genom att personalen på de allra flesta fritidshemmen aldrig täcker upp skolpersonals frånvaro så att det går ut över den egna verksamheten.

¹⁴ Sandhultskolan och Viskaforsskolan saknas i underlaget

¹⁵ Rängedala och Äsperedskolan saknas i underlaget

¹⁶ Rängedalaskolan och Äsperedskolan saknas i underlaget

I oktober 2012 antog Arbetsgruppen Råd för förskoleklass och fritidshem (Borås Stad) och ett år senare kan vi konstatera i vilken grad dessa råd är en utgångspunkt för planering av fritidshemmets verksamhet enligt rektorers självskattning.

	Inte alls	I liten grad	I hög grad	I mycket hög grad
Stadsdelen Norr		1	6	2
Stadsdelen Väster		5	7	1
Stadsdelen Öster¹⁷		1	9	1
Borås Stad		7 fritidshem	22 fritidshem	4 fritidshem

Rådets syfte är att skapa likvärdighet mellan hur verksamheten vid fritidshemmen bedrivs i Borås Stad och utifrån tabellen kan vi se att det finns en spridning både mellan och inom stadsdelarna.

Analys

Styrning och ledning

Kvalitetsarbete

Skolinspektionen (SI) skriver i sin rapport om fritidshemmen i Borås Stad 2013 att det är rektorernas uppgift att se till att fritidshemmets verksamhet utgår från de nationella målen, vilket rektorerna själva menar att de gör. Skolinspektionen säger vidare att rektorernas ledarskap tydligare måste inriktas på verksamheten i fritidshemmen genom att ta ansvar för att fritidshemmen kontinuerligt planerar, följer upp och utvecklar sin verksamhet. SI menar också att inte alla rektorer har ett systematiskt och dokumenterat kvalitetsarbete för att utveckla verksamheten. SI konstaterar att en stor del av den intervjuade personalen säger att det inte finns en kontinuerlig uppföljning och utveckling av verksamheten. Detta gäller delvis också planering av verksamheten inför den kommande terminen eller kortare period som inte upprättas på alla fritidshem, även om det görs på de flesta. I rektorernas självskattning menar flertalet att man bedriver arbetet i enlighet med vad SI säger ovan och det finns numera årshjul för kvalitetsarbete. Samtidigt säger dock rektorerna att det finns mer att utveckla, i synnerhet när det gäller uppföljning av verksamheten. Detta beror på, menar SI, att rektor ägnar största delen av sin tid till skolans utveckling. Rektor har sällan tid att som pedagogisk ledare styra verksamheten och ta del av fritidshemmets planeringar och uppföljningar. SI skriver också att en del rektorer har ansvar för flera skolenheter vilket gör att tiden än mindre räcker till. SI bedömer att det inte vid alla fritidshem finns en tydlig ledning och samordning av det pedagogiska arbetet som ansvarar för att verksamheten planeras och genomförs i förhållande till de nationella målen. I rektorernas självskattning menar de allra flesta dock att man är väl förtrogen med verksamhetens mål och uppdrag. Allt detta indikerar att rektorerna själva har delvis en annan uppfattning än den SI har om ledningen. Vi kan se att det under hösten har tagits flera initiativ på skolor och gemensamt i några stadsdelar som har fokus på att utveckla fritidshemmets verksamhet.

Planeringstid

Sedan augusti 2012 finns råd för förskoleklass och fritidshem, vilka är beslutade på stadsdelsnämnds-nivå. I de kommunala styrdokument¹⁸ beskrivs att tonvikten på planeringstiden ska ligga på den gemensamma planeringen med kollegor. Den sägs ge bättre effekt på verksamhetens kvalitet än enbart individuell planering. Rådet är att planeringstiden bör vara minst 5 timmar/vecka för fritidspedagoger. Här ser det olika ut på olika fritidshem, allt från 2 timmar/vecka till 5,5 timmar/vecka med flytande tid utöver för några fritidshem framför allt i Öster. Alla rektorer menar att man skapar tid för planering, men det är ändå väldigt olika förutsättningar för att kunna planera en god verksamhet. Genomslaget för de kommungemensamma råden har alltså ännu inte skett när det gäller planeringstiden. Det kan vara

¹⁷ Rångedalaskolan och Äsperedskolan saknas i underlaget

¹⁸ Råd för förskoleklass och fritids, 2012

intressant att resonera kring vilka kriterier man har för att fördela planeringstid. Vi kan nämligen konstatera att det finns olika tankar kring om det och om och hur man fördelar planeringstiden. Denna aspekt är inte utvärderad i denna rapport men det kan vara intressant att koppla fördelning av planeringstid till genomförande och måluppfyllelse. Vi behöver också fundera över hur planeringstiden används. Råden anger inriktningen att tiden främst ska användas till den långsiktiga planeringen, men här finns förmodligen mer att göra utifrån den förteckning som rektorer gjort över hur planeringstid används. Det finns ingen beskriven tidsåtgång för de olika aktiviteterna, men det framgår att det förekommer en hel del pappersarbete som inte direkt har med själva verksamhetens genomförande att göra.

Vem är huvudman?

Skolinspektionen har en skrivning i sin tillsyn som säger att stadsdelarna är huvudman för fritidshemmets verksamhet. Detta kan dock ställas i kontrast till det uppdrag om likvärdighet som Kommungemensam verksamhet har. Revisionen lyfter i sin rapport om fritidshemmen 2012 att det finns en risk att strategiska frågor och beslut hanteras på förvaltningsnivå (UE) och inte blir föremål för ställningstagande i SDN och i KS. Detta är dock inte något som fått medhåll av stadsdelsnämnderna som svarat på rapporten.

Med tanke på hur lite som står i stadsdelarnas budgettexter så är det svårt att se huvudmannens intentioner med verksamheten. Det finns en problematik kring vem som ska agera huvudman som behöver redas ut.

Som en hjälp i den fortsatta analysen kan följande frågeställningar på olika nivåer vara en hjälp i utvecklingsarbetet

Arbetslaget

- Planerar vi verksamheten utifrån de nationella målen?
- Hur använder vi vår planeringstid?

Rektor

- Hur följer du upp fritidshemmets verksamhet?
- På vilket sätt syns mitt ansvar för att verksamheten planeras och genomförs i förhållande till de nationella målen?
- Finns det en genomtänkt strategi för hur planeringstid fördelas och används?

Huvudman

- Hur kan huvudmannen förtydliga kvalitetsarbetet i fritidshemmet?
- Hur kan vi tydliggöra vem som är huvudman för verksamheten?

Personaltäthet

I arbetet med att synliggöra personaltätheten har frågan om antal årsarbetare besvarats av rektorerna. Vid genomgång av det sammanställda underlaget blev det dock tydligt att det finns olika sätt att beräkna antal årsarbetare på fritidshemmet och att underlaget därför inte är tillförlitligt.

I databasen för jämförelsetal ger Skolverket följande information om fritidshemmen i Borås Stad.

	2008	2009	2010	2011	2012
Antal årsarbetare	149	144	149	168	174
Antal inskrivna elever	3750	3911	4101	4186	4141
Antal elever per anställd				15,2	15,2
Antal elever per årsarbetare	24,4	26,2	26,5	23,7	23,1

Analys

Personaltäthet

Vi vet att det är vanskligt med statistik när det gäller fritidshemmet och det har inte som rutin förts någon statistik varken centralt i Borås Stad eller på stadsdelsnivå som gör att vi kan veta hur det egentligen ser ut med personaltätheten. 2012 skrev Stadsrevisionen en rapport om fritidshemmen i Borås Stad, som bland annat tar upp svårigheter att få en överblick av verksamheten eftersom det inte finns definitioner av begreppet avdelning och detta försvårade framräknandet av personaltätheten. Därmed var det svårt att dra slutsatser om likvärdighet i detta avseende. Det finns också olika tolkningar av vad en avdelning är och hur ska man bokföra barns närvaro, men att använda avdelningsbegreppet som mått är relativt ointressant då skollagen 14kap 9§ pekar på att huvudmannen ska se till att elevgrupperna har en lämplig sammansättning och storlek, vilket innebär att elevgrupperna inte ska vara lika stora som utgångspunkt. Detta betyder att olika stora elevgrupper kan tyda på antingen att det är ojämnt eller att man verkligen har fördelat resurser efter behov. Mer rimligt är att utgå från fritidshemmet som helhet när beräkning av personaltäthet ska göras. När beräkning av antal personal skulle beräknas inför denna rapport visade det sig vara svårt att få en bild över läget. Det finns idag ingen samstämmighet över hur detta ska beräknas och sammanställas i stadsdelarna. Detta är något som behöver lyftas både i områdesledningarna och på huvudmannanivå.

I årsredovisningen 2012 anges att antalet inskrivna barn per heltid pedagogisk personal är 20 barn att jämföra med 23,1 i Skolverkets jämförelsedatabas. Skillnader mellan vad som redovisas lokalt och det som presenteras på riksnivå väcker en del frågor. En av förklaringarna, utöver resonemanget kring definitioner av begrepp, handlar om att det idag inte sker någon central inrapportering av personalstatistik till SCB¹⁹, utan detta sköts av respektive rektor. Det som inrapporteras görs av många och hur var och en tolkat sina underlag eller begrepp är individuellt och blir därför svårt att kvalitetssäkra.

I Skolverkets databas problematiserar man också kring definitioner av vad man mäter. Man säger att antalet barn per årsarbetare kan vara överskattat eftersom ingen hänsyn tagits till barnens vistelsetid i fritidshemmet medan hänsyn har tagits för personalen. Sedan 2011 mäter Skolverket också antalet barn per antal anställda där ingen hänsyn tas till ovanstående i något fall. Antal elever per anställd anger 15,2 elever per anställd i Borås medan motsvarande siffra i riket ligger på 12,4. Detta indikerar att det är färre personal i barngrupperna jämfört med riket i övrigt och

¹⁹ Statistiska Centralbyrån

skillnaden är stor. Borås Stad har inte gjort någon sådan sammanställning. Detta är ett mått som vi behöver föra in i vårt kvalitetsarbete och följa över tid.

Huvudmannen behöver besluta om vad som ska mätas, och hur det ska mätas, för att kunna se utvecklingen när det gäller gruppstorlekar och personaltäthet. Det blir annars svårt att fatta beslut om åtgärder när man inte kan beskriva utgångsläget och därmed inte heller förväntade effekter av beslutade åtgärder. Som tidigare nämnts så är dock inte personaltäthet den ensamt avgörande faktorn för kvalitet.

Antal barn per personal

En diskussion behöver också komma till stånd när det gäller hur många barn som kan vara inskrivna per anställd för att fritidshemmet ska vara en bra verksamhet. Det finns ingen forskning som visar på bästa antalet barn i en fritidshemsgrupp. Forskare²⁰ som undersökt kvaliteten på förskolor menar att det finns ställen med hög personaltäthet och goda materiella betingelser men med låg pedagogisk kvalitet och vice versa. Slutsatsen som framförs, och som torde vara giltig även för fritidshemmet, är att strukturella betingelser som personaltäthet, lokaler, barngruppernas storlek med mera är viktiga men inte en garant för hög kvalitet. Forskarna är överens om att det är samspelet, som avgör den pedagogiska kvaliteten på en verksamhet. Personalens kompetens är alltså det primära; hur bra de är på samspela med barnen och sinsemellan i arbetslaget och på att hantera den verklighet de befinner sig i. Detta måste dock ses i ljuset av vad Skolinspektionen säger i sin rapport att det i praktiken inte finns några begränsningar i Borås Stad när det gäller hur stora fritidshemsgrupperna kan vara, eftersom elever som vill ha plats på fritidshemmet får det och placeras i sin hemskola. Detta får som konsekvens att det blir begränsade möjligheter att bedriva verksamheten i enlighet med författningarna. Stora grupper och inte tillräckligt med personal innebär att man inte kan dela i mindre grupper vilket också påverkar att barn med behov av särskilt stöd inte alltid får det stöd som behövs. När grupperna blir stora påverkas också utbudet och både personal och föräldrar. Skolinspektionen säger vidare att fritidshemmen har svårt att möta de äldre barnens behov och intressen. Gränsdragningen blir då, vilket också forskningen menar, när antalet barn i förhållande till antalet personal blir så högt att samspelet mellan pedagog och barn inte får utrymme. Då blir verksamheten och barnen lidande och det finns inte möjlighet att bedriva en god verksamhet oavsett hur kompetent personalen är. Med detta sagt ska man också tillägga att barnen inte alltid vistas i så stora grupper som det kan verka av analysens första del. Personalen arbetar i möjligaste mån med att dela upp i mindre grupper beroende på både ålder och aktiviteter.

Som en hjälp i den fortsatta analysen kan följande frågeställningar på olika nivåer vara en hjälp i utvecklingsarbetet

Arbetslag

- Hur arbetar vi aktivt med gruppindelningar?
- Hur tillgodoser vi yngre och äldre barns behov?

Rektor

- Hur arbetar jag aktivt med barngruppers storlek?

Huvudman

- Hur ska begreppet personaltäthet beräknas i Borås Stad?
- Hur ska rutinerna för beräkning av personaltäthet se ut i Borås Stad?

²⁰ Forskning.se (Vetenskapsrådet, 2008)

Kompetensutveckling

Kompetensutveckling som personalen på fritidshemmet erhållit det senaste året

	Genomförd kompetensutveckling
Stadsdelen Norr	Föreläsningar om barn med normbrytande beteende, bemötande och kommunikation, digitala verktyg i skolan, nätverksmöten, fritidshemmets uppdrag – Lgr 11 i praktiken, rikskonferensen för fritidshemmet, Lärmässan med föreläsning om rastaktiviteter, utbildning för uteaktiviteter
Stadsdelen Väster	PIM, BFL, IKT Lgr 11-föreläsning om kvalitet i fritidshem, elever som utmanar, matematikplattform,
Stadsdelen Öster	Lärmässan med föreläsning om rastaktiviteter, autism, brandutbildning, HLR, pedagogiska caféer, IKT, teknikplattform

Kompetensutvecklingsbehov utifrån lgr11 hos personalen på fritidshemmet

	Normer och värden	Kunskaper	Elevernas ansvar och inflytande	Samverkan skola och hem	Övergångar	Fritidshemmet och omvärlden
Stadsdelen Norr	4	9	5	5	2	8
Stadsdelen Väster	7	4	8	4	1	10
Stadsdelen Öster²¹	9	4	6	3	0	9
Borås Stad	20 fritidshem	17 fritidshem	19 fritidshem	12 fritidshem	3 fritidshem	27 fritidshem

Här har rektorer kunnat kryssa fler alternativ och antalet ska ställas i relation till att det i Borås finns 37 fritidshem. Rektorer uttrycker att personalen behöver fördjupning inom många områden, men flest har angett fritidshemmet och omvärlden som ett område att få mer kunskap om. Även ca hälften av rektorerna uttrycker att de själva har behov av kompetensutveckling gällande fritidshemmet. Alla rektorer i Norr säger så, medan övervägande delen i Öster inte tycker det. I Väster är det ungefär hälften som menar att det finns behov av kompetensutveckling för egen del. Ett antal rektorer beskriver att de har behov av att bättre se hur fritidshemmet kan bli en integrerad del av skolan.

Analys

Kompetensutveckling

I de kommunala styrdokument²² föreslås att kompetensutveckling för pedagogerna på fritidshemmet bör handla om att fördjupa kunskapen kring styrdokumentet och hur dessa omsätts i praktiken. I Stadsdelen Öster har ett arbete påbörjats med kompetensutveckling i nätverksform utifrån styrdokumentet. Tanken är att pedagoger från olika fritidshem ska mötas i nätverk för att reflektera över sin praktik tillsammans utifrån fritidshemmets uppdrag kopplat till Lgr 11. Nätverksmöten har också ägt rum i Stadsdelen Norr. Detta är en god ansats då kompetensutvecklingen för fritidshemmet varit eftersatt. På stadsdelsnivå ser vi också att personalen har fått kompetensutveckling när det gäller IKT. Det är fortsatt viktigt att ta vara på

²¹ Rängedalaskolan, Äsperedskolan och Gånghesterskolan saknas i underlaget

²² Råd för förskoleklass och fritids, 2012

gemensamma behov och försöka samordna sig inom stadsdelarna med nätverk och gemensamma föreläsningar om olika frågeställningar och aspekter av fritidshemsverksamheten.

Huvudmannen ordnade en föreläsning om uteaktiviteter på Lärmässan 2010, men i övrigt har inga satsningar skett från huvudmannanivå. På några fritidshem i Borås Stad är dock personalen med i bedömning för lärande (BFL) eftersom samma förhållningssätt går att tillämpa även i denna verksamhet för att skapa en röd tråd för eleven som får möta samma förhållningssätt över hela dagen. Detta skulle kunna utvecklas på fler fritidshem. När man ser uppräknningen av vilka aktiviteter man haft i stadsdelarna är det rimligt att ställa sig frågan om insatserna följer någon långsiktig planering eller om blir lite ad hoc. I styrdokumentet står det om att ta en utgångspunkt i Lgr 11 och insatserna kanske går att renodla mer än vad som sker idag. När det gäller rektorernas behov av kompetensutveckling upplevs det väldigt olika. I en lärande organisation är det viktigt att alla nivåer befinner sig i ett lärande, vilket också Helen Timperley²³ lyfter. I en verksamhet som av många upplevs som åsidosatt blir det än mer viktigt att ledarskapet går före i detta lärande.

Utbildning

Ett av fullmäktiges mål handlar om andelen utbildad personal (fritidspedagog/förskollärare) som till 2013 är satt till 91 procent. Stadsdelen Väster anger att man har 96 procent utbildad personal (fritidspedagog och förskollärare) 2012 och skriver att man arbetar vidare med att endast rekrytera personal med rätt utbildning vid nyanställningar. Stadsdelen Öster skriver i sin budget att man har 89 procent utbildad personal 2012 och att man vid varje anställning aktivt ska arbeta för att anställa behörig personal. Stadsdelen Norr beskriver att man har 78 procent utbildad personal. Totalt sett i Borås finns alltså ett utvecklingsområde att höja behörigheten. Utöver det som stadsdelarna beskriver i sina budgettexter finns det också behov av kompetensutveckling för personal som inte har rätt behörighet för sitt uppdrag. När Skolverket talar om utbildad personal gör man det i termer av personal med pedagogisk högskoleexamen. I Skolverkets jämförelsedatabas anges att andelen personalen i fritidshemmen som har pedagogisk högskoleexamen i Borås Stad är 75 procent 2012, något högre i kommunala fritidshem jämfört med de fristående. I riket är motsvarande andel 54 procent. Det går naturligtvis inte att jämföra ovanstående siffror som finns i budget med de i jämförelsedatabasen, eftersom det är olika mått. Det är ändå på sin plats att ställa frågor som handlar om vad vi mäter och hur våra uppgifter är kvalitetssäkrade. I Skolverkets databas tas alla pedagogiska högskoleexamina med och i budgeten är dessa begränsade till två och ändå blir det högre andel i budgeten jämfört med det som presenteras i Skolverkets databas. Vi har i denna rapport inga underlag för att kunna analysera varför det ser ut så. En aspekt att titta närmare på i kommande rapport om fritidshemmet är också behörighet för fritidspedagoger.

Som en hjälp i den fortsatta analysen kan följande frågeställningar på olika nivåer vara en hjälp i utvecklingsarbetet

Arbetslaget

- Hur kan vi beskriva vårt uppdrag utifrån Lgr 11?

Rektor

- Hur ser den långsiktiga planen för kompetensutveckling ut?
- Hur tänker jag om nätverk för fritidspersonalen?

Huvudman

- Finns det behov av samordning av kompetensutvecklingsbehov?

²³ Timperley: Det professionella lärandets inneboende kraft, 2013

Förutsättningar

Enligt Skollagen ska huvudmannen tillse att elevgrupperna i fritidshemmet har en lämplig sammansättning och storlek, samt att eleverna även i övrigt erbjuds en god miljö²⁴. Rektorerna har fått skatta sina fritidshem utifrån påståenden kopplade till de allmänna råden för kvalitet i fritidshemmet.

Lokaler och utemiljö

Lokalerna är utformade så att det går att bedriva en god varierad pedagogisk verksamhet	Ja	Nej
Stadsdel Norr	6	3
Stadsdel Väster ²⁵	7	7
Stadsdel Öster ²⁶	8	3
Borås Stad	21	13
Lokalernas utformning stödjer barns lärande och utveckling såväl enskilt som i grupp	Ja	Nej
Stadsdel Norr	6	3
Stadsdel Väster ²⁷	8	5
Stadsdel Öster ²⁸	10	1
Borås Stad	24	9
Lokalerna är utformade så att personalen kan ha uppsikt över barnen i både inne- och utemiljö	Ja	Nej
Stadsdel Norr ²⁹	3	7
Stadsdel Väster ³⁰	9	5
Stadsdel Öster ³¹	6	5
Borås Stad	18	17
Lokalerna är trygga, säkra hälsosamma och utvecklande	Ja	Nej
Stadsdel Norr ³²	7	3
Stadsdel Väster ³³	7	8
Stadsdel Öster ³⁴	11	0
Borås Stad	25	11
Det finns utrymme för olika aktiviteter, alltifrån skapande och livlig aktivitet i stora grupper till vila och lugna aktiviteter i mindre grupper	Ja	Nej
Stadsdel Norr	7	2
Stadsdel Väster ³⁵	7	6
Stadsdel Öster ³⁶	11	0
Borås Stad	25	8
Utemiljön ger utrymme för såväl platsbundna lekar som utforskande aktiviteter	Ja	Nej
Stadsdel Norr ³⁷	9	1
Stadsdel Väster ³⁸	11	3
Stadsdel Öster ³⁹	11	0

²⁴ Skollagen 2010:800 14kap 9§

²⁵ Två fritidshem är skattade som både ”ja” och ”nej”

²⁶ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

²⁷ Ett fritidshem är skattat som både ”ja” och ”nej”

²⁸ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

²⁹ Ett fritidshem är skattat som både ”ja” och ”nej”

³⁰ Två fritidshem är skattade som både ”ja” och ”nej”

³¹ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

³² Ett fritidshem är skattat som både ”ja” och ”nej”

³³ Tre fritidshem är skattade som både ”ja” och ”nej”

³⁴ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

³⁵ Ett fritidshem är skattat som både ”ja” och ”nej”

³⁶ Rångedala skolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

³⁷ Ett fritidshem är skattat som både ”ja” och ”nej”

³⁸ Två fritidshem är skattade som både ”ja” och ”nej”

Borås Stad	31	4
------------	----	---

Vad gäller lokaler och utemiljö pekar de allmänna råden på vikten av att dessa är trygga, säkra, hälsosamma och utvecklande, utformade så att de möjliggör en god varierad pedagogisk verksamhet som stödjer barns lärande och utveckling såväl enskilt som i grupp och är utformade så att både inne- och utemiljön gör det möjligt för personalen att ha uppsikt över de barn de ansvarar för.

Generellt skattar rektorerna i Stadsdel Öster sig något högre än övriga och rektorerna i Stadsdel Väster skattar sig lägre, nästan hälften av rektorerna i Väster svarar nej på påståendena kopplade till de allmänna råden. De allra flesta uppger att de har en utemiljö som ger möjlighet till olika typer av aktiviteter, när det gäller inomhusmiljön är svaren mer varierande. Några har välfungerande lokaler och även tillgång till idrottshall, medan andra är trångbodda och dessutom har lokalerna utspridda på flera olika ställen. Flera rektorer lyfter att stora grupper försvårar för eleverna att få lugn och ro under vistelsen i fritidshemmet. Det som framstår som en brist i många fritidshem är möjligheten att ha uppsikt över barnen i såväl inomhus- som utomhusmiljön.

Gruppstorlek och -sammansättning

Tas hänsyn till följande faktorer vid gruppansättningen?

Barnens ålder	Ja	Nej
Stadsdel Norr	6	3
Stadsdel Väster	11	1
Stadsdel Öster ⁴⁰	11	0
Borås Stad	28	4
Andel barn i behov av särskilt stöd	Ja	Nej
Stadsdel Norr	1	8
Stadsdel Väster ⁴¹	-	-
Stadsdel Öster ⁴²	9	1
Borås Stad	10	9
Andel barn med annat modersmål än svenska	Ja	Nej
Stadsdel Norr	1	8
Stadsdel Väster ⁴³	-	-
Stadsdel Öster ⁴⁴	5	6
Borås Stad	6	14
Kontinuitet i barn- och personalgrupp	Ja	Nej
Stadsdel Norr	7	2
Stadsdel Väster	8	4
Stadsdel Öster ⁴⁵	11	0
Borås Stad	26	6
Personalens kompetens	Ja	Nej
Stadsdel Norr	8	1
Stadsdel Väster ⁴⁶	-	-
Stadsdel Öster ⁴⁷	11	0
Borås Stad	19	1

³⁹ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

⁴⁰ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

⁴¹ Har angett antal elever i behov av särskilt stöd, inte om hänsyn tas till detta vid planering eller ej

⁴² Gånghesterskolans fritidshem, Rångedala skolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

⁴³ Har angett antal elever med annat modersmål än svenska, inte om hänsyn tas till detta vid planering eller ej

⁴⁴ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

⁴⁵ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

⁴⁶ Har angett vilka behörigheter personalen har, inte om hänsyn till detta tas vid planering eller ej

⁴⁷ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

Barnens närvarotider	Ja	Nej
Stadsdel Norr ⁴⁸	3	4
Stadsdel Väster	12	0
Stadsdel Öster ⁴⁹	9	1
Borås Stad	24	5
Lokalernas och utemiljöns utformning	Ja	Nej
Stadsdel Norr ⁵⁰	7	1
Stadsdel Väster	9	3
Stadsdel Öster ⁵¹	11	0
Borås Stad	27	4

Olika faktorer som bör beaktas vid grupp sammansättning är enligt de allmänna råden barnens ålder, andelen barn i behov av särskilt stöd, andelen barn med annat modersmål än svenska, upptagningsområdets sociala karaktär, kontinuitet i barn- och personalgrupp, personalens kompetens, barnens närvarotider samt lokalernas och utemiljöns utformning. När det gäller gruppstorlek finns det ingen rekommenderad sådan, det kan variera utifrån exempelvis elevernas behov och lokalernas utformning.

Barnens ålder och närvarotider, samt personalens kompetens och miljöns utformning är det som i störst utsträckning påverkar planeringen av verksamheten enligt rektorerna, här är skillnaderna mellan stadsdelarna små. När det gäller andel elever i behov av särskilt stöd och elever med annat modersmål är bilden inte lika entydig. I Stadsdel Öster verkar större hänsyn tas till detta än i Stadsdel Norr (för Stadsdel Väster saknas uppgifter, de har i stället svarat hur många elever som är i behov av särskilt stöd, respektive har annat modersmål). Någon rektor uppmärksammar att elever som har särskilt stöd i skolan sällan har det på fritidshemmet, trots att risken för konflikter kan bedömas vara större i en friare verksamhet med större grupper, men denna uppfattning delas inte av alla rektorer. Flera rektorer uppmärksammar att elevgrupperna är stora. Skolinspektionen pekar i sin rapport om fritidshem i Borås Stad 2013 på brister i uppföljning och utvärdering av elevgruppernas sammansättning: ”Någon egentlig uppföljning och utvärdering av elevgruppernas storlek och sammansättning har inte gjorts utifrån faktorer som personaltäthet, barn i behov av stöd, barngruppens sammansättning eller lokaler, dvs. faktorer som påverkar möjligheten att tillgodose omsorg och pedagogisk verksamhet i en god miljö”⁵².

Analys

Det är anmärkningsvärt att så många fler rektorer i Stadsdel Väster upplever brister i lokalernas utformning, detta bör analyseras ytterligare på stadsdelen. Möjligheten att ha uppsikt över alla elever behöver ses över i samtliga stadsdelar. Skolinspektionen skriver i sin kvalitetsgranskning *Kvalitet i fritidshemmet*⁵³ att ”lokalernas utformning och användning har betydelse för barnens fysiska välbefinnande men på alltför många fritidshem reagerar såväl barn som vuxna på hög ljudvolym, trängsel och stress och bristen på möjligheter för barnen att dra sig undan för lugn och ro”. Elevernas möjlighet till lugn och ro behöver säkerställas.

När det gäller gruppstorleken i Borås Stads fritidshem så är ett problem, vilket tidigare nämnts, att det i dagsläget inte finns några uppgifter som med säkerhet visar hur stor beläggningen är i fritidshemmen. En elev som är inskriven i fritidshemmet kan vara där bara en stund på

⁴⁸ Bergdalskolans fritidshem och Engelbrektskolans fritidshem saknas i underlaget

⁴⁹ Bodaskolans fritidshem, Rångedala skolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

⁵⁰ Gula Skolans fritidshem saknas i underlaget

⁵¹ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

⁵² Skolinspektionen: Beslut för fritidshem i Borås kommun, Dnr 43-2012:5404

⁵³ Skolinspektionen: *Kvalitet i fritidshemmet*. Rapport 2010:3

morgonen, medan en annan elev kan tillbringa många timmar där. Två fritidshem med lika många inskrivna elever kan således ha helt olika förutsättningar att bedriva sin verksamhet.

De mindre skolenheterna har ofta bara ett fritidshem, eller en grupp, där är möjligheterna att anpassa själva gruppammansättningen därför ytterst begränsad. Där flera fritidshem eller avdelningar finns görs oftast en indelning utifrån barnens ålder. Det finns en motsättning mellan rektorernas bedömning om vilka faktorer som tas hänsyn till vid gruppammansättning och de uppgifter som framkommer i Skolinspektionen om att ingen uppföljning görs av gruppammansättning utifrån faktorer som barn i behov av särskilt stöd, lokalernas utformning et cetera. Skolinspektionen ger en samlad bild av alla fritidshem, grundad på intervjuer med några rektorer, personal och föräldrar. Uppgifterna i denna rapport kommer från varje rektor, vilket ger en mer nyanserad bild. För att förklara den stora skillnaden i uppfattning mellan rektorer och Skolinspektion vill vi också peka på att rektorer som bara har ett fritidshem/en grupp, inte tycker sig kunna påverka gruppammansättningen, men att de däremot analyserar elevgruppens behov och försöker göra anpassningar när det gäller exempelvis lokaler eller personaltillgång.

Som en hjälp i den fortsatta analysen kan följande frågeställningar på olika nivåer vara en hjälp i utvecklingsarbetet

Arbetslaget

- Hur kan vi utifrån våra förutsättningar möta elever i behov av särskilt stöd?
- Hur kan vi utifrån våra förutsättningar möta elever med annat modersmål?
- Hur kan vi arbeta med tillfälliga gruppindelningar för att möta elevernas behov och intresse?

Rektor

- Hur kan du i ett mindre fritidshem med bara en avdelning ta hänsyn till Allmänna Rådets faktorer för gruppammansättning?
- Hur kan elever i behov av särskilt stöd och elever med annat modersmål bemötas på bästa sätt i ditt fritidshem?
- Hur kan elevernas möjlighet till lugn och ro i fritidshemmet säkerställas?

Huvudman

- Hur ska vi redovisa elevgruppernas storlek på fritidshemmet?

Innehållet i fritidshemsverksamheten

Det informella lärandet dominerar pedagogiken i fritidshemmet. Det handlar om att fånga och ta tillvara barns intresse och att skapa situationer i vardagen där barn kan utmanas i sitt lärande. I underlagen har rektorerna rapporterat om systematiken kring verksamhetens innehåll avseende styrdokumentens och elevernas inflytande över planeringen. Det har inte gjorts någon uppföljning av vilka aktiviteter som genomförs på fritidshemmet.

Medvetna utgångspunkter för den pedagogiska planeringen i fritidshemmets verksamhet

Lgr 11 del 1 är utgångspunkt för den pedagogiska planeringen i fritidshemmets verksamhet	Förekommer inte alls	Förekommer i liten grad	Förekommer i hög grad	Förekommer i mycket hög grad
Stadsdelen Norr			6	3
Stadsdelen Väster ⁵⁴		2	11	

⁵⁴ Ett fritidshem har lämnat två olika svar

Stadsdelen Öster ⁵⁵			11	
Borås Stad		2	28	3
Lgr 11 del 2 är utgångspunkt för den pedagogiska planeringen i fritidshemmets verksamhet	Förekommer inte alls	Förekommer i liten grad	Förekommer i hög grad	Förekommer i mycket hög grad
Stadsdelen Norr			6	3
Stadsdelen Väster ⁵⁶		5	6	
Stadsdelen Öster ⁵⁷			10	
Borås Stad		5	22	3
Allmänna råd är utgångspunkt för den pedagogiska planeringen i fritidshemmets verksamhet	Förekommer inte alls	Förekommer i liten grad	Förekommer i hög grad	Förekommer i mycket hög grad
Stadsdelen Norr		6	1	2
Stadsdelen Väster			12	
Stadsdelen Öster ⁵⁸		6	5	
Borås Stad		12	18	2
Elevens intresse är utgångspunkt för den pedagogiska planeringen i fritidshemmets verksamhet	Förekommer inte alls	Förekommer i liten grad	Förekommer i hög grad	Förekommer i mycket hög grad
Stadsdelen Norr		2	5	2
Stadsdelen Väster			9	3
Stadsdelen Öster ⁵⁹			11	
Borås Stad		2	25	5

Med tanke på att det är Lgr 11 och Allmänna råden som ska styra verksamheten i fritidshemmet bör det noteras att enligt rektorernas skattning sker detta fullt ut endast på tre respektive två enheter i kommunen. Läroplanen är i hög grad utgångspunkt för den pedagogiska planeringen på fritidshemmet enligt rektorerna; del 2 något mindre än del 1. De allmänna råden utgör utgångspunkt för planeringen i hög eller mycket hög grad på 62 procent av fritidshemmen. Elevers intresse skattas i hög eller mycket hög grad som utgångspunkt för den pedagogiska planeringen på 94 procent av fritidshemmen.

Kommentarerna är sparsamma men man anger från en enhet att eleverna får möjlighet att planera och genomföra egna aktiviteter med hela elevgruppen då man arbetar entreprenöriellt. En rektor lyfter att andra verksamheter, såsom kulturföreläsning och modersmålsundervisning påverkar fritidshemmets möjligheter att utgå från elevernas intresse.

Likabehandling och värdegrund

Är fritidshemmet synliggjort i skolans likabehandlingsplan?

Fritidshemmet är synliggjort i skolans likabehandlingsplan	Ja	Nej
Stadsdelen Norr	9	
Stadsdelen Väster ⁶⁰	7	6
Stadsdelen Öster ⁶¹	9	2
Borås Stad	25	8

Självskattning om värdegrundsarbete

⁵⁵ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

⁵⁶ Sandhultskolans och Särila F-6:s fritidshem saknas i underlaget

⁵⁷ Ekarängskolans, Rångedalaskolans och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

⁵⁸ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

⁵⁹ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

⁶⁰ Ett fritidshem har lämnat två olika svar

⁶¹ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

1. Personalen använder sig av elevernas vardagserfarenheter för att samtala och reflektera kring demokratiska värden. Det finns inget väl fungerande system för konflikthantering. Värdegrundsarbetet är inte förankrat hos alla.
2. Det finns väl fungerande verktyg för t ex konflikthantering. Värdegrundsarbetet bidrar till att en god stämning finns på skolan. Personalen lägger stor vikt vid att eleverna har kunskap och insikt om vilka de grundläggande värderingarna är. Personalen är medveten om sin roll som förebilder och visar i ord och handling att all verksamhet omfattas av de grundläggande demokratiska värderingarna.
3. Fritidshemmet har ett väl fungerande värdegrundsarbete som sätter tydliga avtryck i verksamheten och som resulterar i att kunskap när det gäller normer och värden ökar både hos elever och hos lärare. Det framgår tydligt att fritidshemmet aldrig är berett att acceptera vare sig intolerans eller främlingshat. Det finns en medveten strävan att motverka segregation och främlingskap redan i hur fritidshemmets verksamhet organiseras.

Stadsdel	1	På väg mot	2	På väg mot	3
Stadsdelen Norr ⁶²		1	3	4	
Stadsdelen Väster			6	6	
Stadsdelen Öster ⁶³		1	6	3	1
Borås Stad		2	15	13	1

På 32 procent av skolorna är fritidshemmet inte synliggjort i likabehandlingsplanen. I sina kommentarer skriver rektorerna att tydligare skrivningar om fritidshemmet kommer i de planer som håller på att tas fram. I rektorernas självskattning framgår att det på alla fritidshem utom två finns väl fungerande verktyg för konflikthantering och att värdegrundsarbetet bidrar till att en god stämning finns på skolan. Personalen lägger stor vikt vid att eleverna har kunskap och insikt om vilka de grundläggande värderingarna är. Personalen är medveten om sin roll som förebilder och visar i ord och handling att all verksamhet omfattas av de grundläggande demokratiska värderingarna. Det bör i sammanhanget påpekas att bara 9 procent av fritidshemmen vid planeringen av verksamheten i mycket hög grad utgår från Lgr 11, kapitel 2 som lyfter normer och värden. Utifrån de få kommentarer som lämnats framgår att det på några enheter finns en struktur med regelbundna möten där personal från fritidshemmet ingår i likabehandlingsteamet. Rektorer bekräftar utvecklingsbehoven på området.

Inflytande och delaktighet

Självskattning om elevers inflytande över fritidshemmets verksamhet

1. Eleverna har litet inflytande över planering och utvärdering av innehållet/upplägget i verksamheten. Elevernas initiativ tas sällan tillvara.
2. Eleverna har inflytande över planering och utvärdering av innehållet/upplägget i verksamheten. Elevernas initiativ tas ofta tillvara.
3. Eleverna har stort inflytande över planering och utvärdering av innehållet/upplägget i verksamheten. Det finns en systematik i hur elevernas initiativ tas tillvara.

Namn	1	På väg mot	2	På väg mot	3
Stadsdelen Norr		2	2	5	
Stadsdelen Väster			6	6	
Stadsdelen Öster ⁶⁴		1	10		
Borås Stad		3	18	11	

⁶² Gula skolans fritidshem saknas i underlaget

⁶³ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

⁶⁴ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

Rektorernas skattning tyder på att eleverna har inflytande på de flesta fritidshemmen. På tre av fritidshemmen bedömer rektor att eleverna endast har litet inflytande över planering och utvärdering av verksamheten. Elva fritidshem i Norr och Väster är på väg mot en systematik för att ta tillvara elevernas initiativ. Av rektorernas kommentarer framgår att det finns en medvetenhet om behovet av att utveckla elevernas delaktighet i planeringen. Skillnader mellan avdelningar förekommer på några enheter. Exempel på systematik är stormöten och fritidsråd, pedagogiska planeringar samt entreprenöriellt lärande.

Personal i fritidshemmet tydliggör målen för föräldrarna

Stadsdel	Fungerar inte alls	Fungerar i liten utsträckning	Fungerar i stor utsträckning	Fungerar helt
Stadsdel Norr		6	3	
Stadsdel Väster ⁶⁵		4	9	
Stadsdel Öster ⁶⁶		9	3	
Borås Stad		19	15	

På över hälften av skolorna fungerar det endast i mindre utsträckning att personalen tydliggör målen för vårdnadshavarna. Rektorernas skattningar visar att man är en bra bit på väg med att tydliggöra målen för föräldrarna i Stadsdelen Väster.

Exempel på insatser är stormöten, månadsbrev, anslag, pedagogiska planeringar, egna fritidsföräldramöten, daglig kontakt, öppet hus och drop-in, broschyr med fritidshemmets mål, blogg, plan på hemsida och att fritidspersonalen deltar på skolans föräldramöten.

Personal i fritidshemmet informerar föräldrarna om elevens situation och utveckling

Stadsdel	Fungerar inte alls	Fungerar i liten utsträckning	Fungerar i stor utsträckning	Fungerar helt
Stadsdelen Norr		7	2	
Stadsdelen Väster ⁶⁷		5	6	
Stadsdelen Öster ⁶⁸		3	6	2
Borås Stad		14	14	2

Information om elevens situation och utveckling fungerar i liten utsträckning på knappt hälften av fritidshemmen, bäst i Öster. Som exempel på hur fritidshemmet informerar föräldrarna om elevens situation och utveckling anger rektorerna främst den dagliga kontakten med föräldrar vid hämtning och lämning samt utvecklingssamtalen. Fritidspersonalens medverkan i utvecklingssamtalen bör öka. Därutöver finns olika samtal i vardagen, telefonsamtal och organiserade möten. Enskilda samtal med berörda barn, föräldrar eller rektor vid behov.

Särskilt stöd

Särskilt stöd/insatser ges till elever som har behov av det på fritids

Stadsdel	Fungerar inte alls	Fungerar i liten utsträckning	Fungerar i stor utsträckning	Fungerar helt
Stadsdelen Norr		4	5	
Stadsdelen Väster		4	8	
Stadsdelen Öster ⁶⁹		3	8	
Borås Stad		11	21	

⁶⁵ Två fritidshem har lämnat två olika svar vardera

⁶⁶ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget
Ett fritidshem har lämnat två olika svar

⁶⁷ Viskafors 1-6:s fritidshem saknas i underlaget

⁶⁸ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

⁶⁹ Rångedalaskolans fritidshem och Äsperedskolans fritidshem saknas i underlaget

När det gäller fritidshemmets förmåga att ge stöd till elever som har särskilda behov bedömer en majoritet av rektorerna att det fungerar i stor utsträckning. I stadsdel Norr är det större andel av rektorerna som bedömer att stödet fungerar i liten utsträckning. Ingen menar att det fungerar helt och i sina kommentarer lyfter man att resurserna är begränsade och att ingen extra hjälp för elever med behov av särskilt stöd ges. Andra hänvisar till att det finns åtgärdsprogram som upprättas tillsammans med skolan och att elevassistenter går med även på fritidstiden.

Det stöd som ges idag är elevassistenter, handledning från elevhälsan, anpassningar av material och/eller verksamhet, stöd från resurspersoner samt fördelning av personella resurser till elever i behov av särskilt stöd. Det ges på någon enhet fortbildning kring elever med normbrytande beteende till hela personalgruppen.

Det stöd som önskas mer av är i första hand handledning av personalen. Därutöver önskas högre bemanning, språkstöd, insatser vid extra utsatta tillfällen, ex utflykter. Någon rektor lyfter vikten av att fritidshemmets personal behöver utveckla rutiner för att nyttja EHT. Stöd till elever som går i en annan skolform under skoltid och kommer på fritidstid samt stöd till de nyanlända är ytterligare behov som nämns.

Analys

Av allmänna råden⁷⁰ framgår att arbetet i fritidshemmet bör planeras utifrån några givna, bärande aspekter: normer och värden, jämställdhet mellan flickor och pojkar, barns delaktighet och inflytande, ett mångkulturellt fritidshem, särskilt stöd samt samarbete med hem och med andra verksamheter. Vidare lyfter Skolverket vikten av att personalen utformar verksamheten så att fritidshemmet kompletterar skolan både tids- och innehållsmässigt, att den erbjuder barnen en meningsfull, stimulerande och utvecklande fritid som är varierad och utgår från barnens behov och intressen och förenar omsorg och pedagogik som stödjer barnets fysiska, intellektuella, sociala och emotionella utveckling. Vad innebär det att fritidshemmet är ett komplement?

Utifrån de underlag vi har kan vi i denna rapport inte avgöra vad eleverna faktiskt gör på fritidshemmet. Vi behöver lyfta modeller för att utvärdera verksamheten på fritidshemmet.

Skolverket lyfter i *Fritidshemmet – en samtalsguide*⁷¹ att för att fullgöra fritidshemmets pedagogiska uppdrag krävs att det finns en pedagogisk idé i arbetet och en strukturerad planering som grund för vilka aktiviteter som genomförs. Skolinspektionens kvalitetsgranskning 2010⁷² visar dock att verksamheten på många fritidshem är ganska rutinmässig, utan pedagogisk tanke. Orsakerna till detta kan vara flera. Personal utan pedagogisk utbildning är en förklaring. Bristande kunskap om vilka mål som finns för verksamheten, och vilka krav som följer ur dessa är en annan. En alltför snäv inställning från rektor, där fritidshemmets frågor inte får ta plats i gemensamma diskussioner och i planering kan avslutningsvis också påverka.

Medvetna utgångspunkter för den pedagogiska planeringen i fritidshemmets verksamhet

Lgr 11 och Allmänna råden är styrdokument för verksamheten i fritidshemmet. Enligt rektorernas skattning tillämpas de fullt ut endast på tre respektive två enheter i kommunen, stadsdel Norr. Stämmer det att man utgår från Lgr 11? Många rektorer bedömer att verksamheten i *hög grad* planeras utifrån Lgr 11 men hög grad är inte tillräckligt. Skolinspektionen lyfter att det är rektorernas uppgift att se till att fritidshemmets verksamhet utgår från de nationella målen och påpekar bristande likvärdighet i Borås. De konstaterar att *Råd och riktlinjer Borås Stad* inte har slagit igenom.

⁷⁰ Skolverkets allmänna råd och kommentarer för kvalitet i fritidshem (2007)

⁷¹ Fritidshemmet - en samtalsguide om uppdrag, kvalitet och utveckling (Skolverket 2011)

⁷² Skolinspektionen: *Kvalitet i fritidshemmet*. Rapport 2010:3

Vi ställer oss frågan om de nya styrdokumentet påverkat den pedagogiska verksamheten på fritidshemmet. Har Lgr 11 slagit igenom? Utifrån rektorernas svar kan vi dra slutsatsen att läroplanen inte fullt ut ligger till grund för planeringen vilket innebär att den inte heller styr verksamheten på fritidshemmet. Skolverkets allmänna råd som förtydligar fritidshemmets uppdrag är inte det stöd för verksamheten som avsetts. Elevens intresse utgör i högre grad utgångspunkt för den pedagogiska planeringen på fritidshemmen. Vad innebär det för möjligheterna att öppna nya världar för barn från torftig bakgrund? Hur tas elevernas intresse tillvara i de aktiviteter som genomförs på fritidshemmet?

Likabehandling och värdegrund

En tredjedel av skolorna har inte synliggjort fritidshemmet i likabehandlingsplanen. Skolinspektionen⁷³ menar att planer mot kränkande behandling, som finns i skolorna i Borås, inte alltid omfattar fritidshemmet eller utgår från fritidshemmets behov. Därför finns det ingen styrning kring vad man ska arbeta med eller vilka åtgärder som behöver vidtas inom detta område.

Skolverket lyfter i rapporten *Fritidshemmet – lärande i samspel med skolan*⁷⁴ det faktum att fritidspedagogiken är en mycket effektiv form för att arbeta med normer och värden. Det finns med andra ord anledning att fundera över och diskutera om och hur den fritidspedagogiska kompetens som finns tas tillvara i det förebyggande arbetet mot mobbning och kränkande behandling. Rektorernas självskattning ger en bild av ett välfungerande arbete med konflikthantering och värdegrund där personalen lägger stor vikt vid grundläggande värderingar. Dock visar underlagen att bara 9 procent av fritidshemmen vid planeringen av verksamheten i mycket hög grad i utgår från Lgr 11- kapitel 2 som lyfter normer och värden.

Särskilt stöd

66 procent av rektorerna bedömer att det fungerar i stor utsträckning med fritidshemmets förmåga att ge stöd till elever som har särskilda behov. Ingen menar att det fungerar helt och i sina kommentarer lyfter man att resurserna är begränsade och att ingen extra hjälp för elever med behov av särskilt stöd ges. Som nämns i stycket kring gruppstorlek tidigare i denna rapport uppmärksammar någon rektor att elever som har särskilt stöd i skolan sällan har det på fritidshemmet, trots att risken för konflikter kan bedömas vara större i en friare verksamhet med större grupper, men denna uppfattning delas inte av alla rektorer. Vid Skolinspektionens intervjuer med fritidshemspersonalen och föräldrarna framkom att det finns stora skillnader mellan fritidshemmen i kommunen. Intervjuer med personal pekar på stora skillnader i fritidshemmets möjligheter att ge stöd och stimulans så att elever ges möjlighet att utvecklas så långt som möjligt⁷⁵. Det stöd som rektorerna önskar mer av är i första hand handledning av personalen.

Inflytande och delaktighet

Skolinspektionens tillsyn visar att föräldrar och personal inte anser att elever i Borås kommun erbjuds en likvärdig verksamhet i fritidshemmen. För att föräldrar ska kunna samverka med fritidshemmen och kunna ställa adekvata krav på verksamheten måste föräldrar känna till de nationella målen för fritidshemmen. Tillsynen visar att många föräldrar inte känner till fritidshemmets uppdrag. Att föräldrar inte känner till vilken uppgift fritidshemmets har enligt läroplanen får till följd att föräldrarna inte samverkar med personalen kring den enskilde elevens sociala utveckling och lärande. Avsaknaden av förståelse för fritidshemmets uppdrag får också till följd att föräldrarna inte tar till vara den möjlighet till inflytande över den verksamhet som fritidshemmen erbjuder. Borås kommun behöver ta ett helhetsgrepp för att se till att alla föräldrar

⁷³ Skolinspektionen: Beslut för fritidshem i Borås kommun, Dnr 43-2012:5404

⁷⁴ Fritidshemmet – lärande i samspel med skolan, Skolverket 2011

⁷⁵ Skolinspektionen: Beslut för fritidshem i Borås kommun, Dnr 43-2012:5404

med barn i kommunens fritidshem blir införstådda med fritidshemmets nationella mål och uppdrag.⁷⁶

På över hälften av skolorna fungerar det endast i mindre utsträckning att personalen tydliggör målen för vårdnadshavarna. Information om elevens situation och utveckling fungerar i liten utsträckning på strax under hälften av fritidshemmen. Rektorerens skattningar i Stadsdelen Väster visar att man är en bra bit på väg med att tydliggöra målen för föräldrarna.

Som exempel på hur fritidshemmet informerar föräldrarna om elevens situation och utveckling anger rektorerna främst den dagliga kontakten med föräldrar vid hämtning och lämning samt utvecklingssamtalen. Fritidspersonalens medverkan i utvecklingssamtalen bör öka. Det bör vara enkelt att föra över informationen i samband med skolans utvecklingssamtal och det finns även möjligheter att genom lärplattformen Pingpong.

Elva fritidshem i Norr och Väster är på väg mot en systematik för att ta tillvara elevernas initiativ. Av rektorernas kommentarer framgår att det finns en medvetenhet om behovet av att utveckla elevernas delaktighet i planeringen. I Skolinspektionens föreläggande framhålls att undervisningen ska anpassas efter elevers behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande.

Som en hjälp i den fortsatta analysen kan följande frågeställningar på olika nivåer vara en hjälp i utvecklingsarbetet

Arbetslaget skola/arbetslaget fritidshemmet

- Hur kan vi skapa utmanade aktiviteter där eleverna har inflytande?
- Hur kan vi skapa samsyn kring fritidshemmets uppdrag?

Rektor

- Hur kan vi förbättra möjligheterna för personalen i fritidshemmet, förskoleklassen och skolan att gemensamt planera, följa upp och utveckla verksamheten med en helhetssyn på elevernas lärande och utveckling? BFL?
- Hur kan man skapa en systematik på verksamhetsnivån som tillgodoser styrdokumentet och elevens intressen?

Synen på yrkesrollen

När rektorerna ombetts göra en sammanställning av hur personalen i fritidshemmet ser på sitt uppdrag svarar så gott som alla att det handlar om en balans mellan omsorg och pedagogisk verksamhet. Att erbjuda eleverna en meningsfull fritid med stort inflytande och delaktighet lyfts också av flera, liksom att elevernas sociala utveckling och värdegrundsarbete är viktiga delar i fritidspersonalens uppdrag. Flera rektorer i Stadsdel Väster påpekar att deras personal upplever att uppdraget är svårt och nämner bland annat stora grupper, tuffare klimat mellan eleverna och att mycket tid går åt till konfliktlösning. Som en motbild till detta kan emellertid konstateras att andra rektorer i Väster påpekar att personalen har planeringstid och att pedagogiska diskussioner, planering och uppföljning av verksamheten sker.

Samverkan

Självskattning om samverkan mellan fritidshem och skola

1. Möten mellan fritidshem och skola kännetecknas av att man kommer från skilda kulturer och traditioner. Skolperspektivet tenderar tränga undan det fritidspedagogiska perspektivet i aktiviteter där man samverkar.

⁷⁶ Skolinspektionen: Beslut för fritidshem i Borås kommun, Dnr 43-2012:5404

2. Det finns en ansvarsfördelning och möjligheter till påverkan och inflytande i samverkan för fritidshemmet och för skolan. I vardagsarbetet sker gemensamma aktiviteter.
3. Det finns preciserade gemensamma mål och tydligt definierade ansvarsområden där de olika kompetenserna tas tillvara. Det finns en ömsesidig och positiv inställning till att ge varandra insyn i hur arbetet utförs.

Stadsdel	1	På väg mot	2	På väg mot	3
Norr	0 fritidshem	2 fritidshem	4 fritidshem	3 fritidshem	0 fritidshem
Väster	3 fritidshem	3 fritidshem	5 fritidshem	1 fritidshem	0 fritidshem
Öster	1 fritidshem	4 fritidshem	4 fritidshem	1 fritidshem	1 fritidshem
Borås Stad	4 fritidshem	9 fritidshem	13 fritidshem	5 fritidshem	1 fritidshem

Merparten av rektorerna skattar sig som ”på väg till nivå två” eller ”på nivå två”. Bara ett fritidshem är skattat på den högsta nivån, där ansvarsområdena mellan fritidshem är tydligt definierade och alla kompetenser tas tillvara.

Bland de goda exempel som lyfts fram, när det gäller hur fritidshemmet kompletterar skolan, lyfts helhetssynen på eleverna, gemensam värdegrund, planerade rastaktiviteter och gemensam planering av friluftsdagar av flera. Några rektorer pekar på att fritidspersonalen följer med till matsalen och badhuset, samt täcker upp när skolpersonal är sjuk.

Analys

Det som är slående i rektorernas svar kring fritidshemspersonalens syn på sitt uppdrag är att uppdraget handlar om att *komplettera* skolans verksamhet. Detta är också ett synsätt som är överensstämmande med styrdokumentens skrivningar. Man kan ändå fundera över vad det innebär för synen på yrkesrollen och på hur fritidspedagogiken värderas, om man enbart ses som ett komplement. Många arbetar både i förskoleklass/skola och på fritidshemmet och i skriften *Fritidshemmet - lärande i samspel med skolan* problematiseras detta på följande vis: ”Det finns även en risk att integrationen mellan skola och fritidshem medför en urholkning av fritidshemmets uppdrag. Integrationen i sig utgör inget hinder för att lyfta fram fritidshemmets egenart. Väl genomförd kan den, som påpekats, bidra till högre kvalitet i helheten. Men det finns exempel på hur skolan ”slukar” fritidspedagogerna, som då lägger relativt sett större kraft och energi på arbetet inom ramen för skolan, medan verksamheten på fritidshemmet sätts på undantag.”⁷⁷ Det finns anledning att fundera över vilket uppdrag som får mest utrymme, om en pedagog arbetar i såväl skola, förskoleklass som i fritidshemmet. Det kan också finnas en spänning mellan å ena sidan den kontinuitet i verksamheten som fritidshemmets personal kan stå för, genom att de är med eleverna i matsalen och på rasterna, samt tar hand om undervisning när ordinarie lärare är frånvarande (vilket lyfts av rektorer som goda exempel på samverkan) och å andra sidan värnandet om fritidshemmets egen verksamhet och möjlighet att exempelvis planera denna. Detta dilemma synliggörs också i rektorernas självskattning av samarbetet mellan fritidshem och skola, där endast en skattat sin verksamhet på den högsta nivån, där roller och ansvar är tydligt fördelade och kompetenserna både från fritidshem och från skola tillvaratas. Ett gott exempel på samverkan mellan skola och fritidshem är att några rektorer valt att låta fritidshemmets personal delta i arbetet med Bedömning för lärande (BFL). Det skapar samsyn och en gemensam ram för det pedagogiska arbetet, samtidigt som verksamheternas egenart kan utvecklas inom denna ram.

⁷⁷ Fritidshemmet - en samtalsguide om uppdrag, kvalitet och utveckling (2011)

Som en hjälp i den fortsatta analysen kan följande frågeställningar på olika nivåer vara en hjälp i utvecklingsarbetet

Arbetslaget

- Vad innebär det att fritidshemmet ska vara ett komplement till skolan?
- Vad är det unika med fritidshemmets verksamhet/roll?

Rektor

- Vad innebär det att fritidshemmet ska vara ett komplement till skolan?
- Vad är det unika med fritidshemmets verksamhet/roll?
- Hur kan ansvarsområden för fritidshemmets personal förtydligas?

Fritidshemmet för grundsärskolans elever

Elever på Fjärdings grundsärskola har egen fritidshemsverksamhet, medan elever på Sjöbo grundsärskola är integrerade i ordinarie fritidshem. Det sistnämnda innebär i sig en stor utmaning, eftersom eleverna där ska fungera i en stor elevgrupp ofta utan särskilt stöd. I detta avsnitt redovisas fritidshemmet på Fjärdings grundsärskola.

Styrning och ledning

Fritidshemmet på grundsärskolan ser annorlunda ut i jämförelse med fritids på grundskolan. Organisationen är uppbyggd utifrån andra förutsättningar. Personalen som arbetar på fritids arbetar också i skolan. Eleverna följs av samma personal under hela dagen. Personalen på fritids möter eleven på morgonen och arbetar med eleven antingen halv- eller heldag, beroende på elevens behov. Planeringen för eleven hänger ihop under hela dagen. För att skapa en tydlig struktur har varje enskild elev sitt individuella schema.

Rektor träffar samverkansgruppen som planerar innehåll i fritidsverksamheten en gång per månad, samt får information vid EUL-träffar (elevens utveckling och lärande). Det finns emellertid i nuläget inget system för uppföljning av resultat, men en handlingsplan håller på att tas fram.

All personal i fritidshemmet har planeringstid, en timma per vecka samt fritidsmöte en gång per månad en timma. Personalen upplever att detta är alltför lite tid för planering. Tiden används till att planera verksamheten och innehållet på loven, samverka mellan klasser, samt en hel del praktiska göromål.

Förutsättningar

Fritidshemmet har lokaler och utemiljö som uppfyller rekommendationerna i de allmänna råden. Gruppsammansättning och verksamhet planeras utifrån elevernas behov. Personalen arbetar en till en med eleverna och särskilt stöd ges hela dagen, oavsett om det är skol- eller fritidsverksamhet. När det gäller samverkan mellan grundsärskola och fritidshem så finns preciserade gemensamma mål och tydligt definierade ansvarsområden där de olika kompetenserna tas tillvara. Det finns en ömsesidig och positiv inställning till att ge varandra insyn i hur arbetet utförs.

Innehåll i fritidshemmets verksamhet

Innehållet i verksamheten är inriktad på att ge eleverna trygghet och omsorg, i planeringen utgår man snarare från elevernas intresse än från styrdokumentet. Fritidshemmet har ett väl fungerande värdegrundsarbete som sätter tydliga avtryck i verksamheten.

Analys

Fritidshemmet på Fjärdings grundskola står inte inför samma utmaningar som övriga fritidshem. Förutsättningar i form av lokaler, utemiljö och personal för att möta upp varje enskild elevs behov finns. Det verkar finnas en helhetssyn på eleverna, där fritidshemmets personals kompetens tas till vara. Värdegrundarbetet är starkt förankrat i verksamheten och det är positivt att personalen utgår från elevernas intresse i sin planering. Däremot behöver uppmärksamhet fästas vid den del av fritidshemmets uppdrag som gäller att komplettera skolverksamheten och som har fokus på elevernas kunskapsutveckling.

När det gäller Sjöbo grundskola kan det konstateras att det förvisso kan ses som en positiv möjlighet till inkludering, att eleverna finns i ordinarie fritidshem. Samtidigt finns det en farhåga att eleverna inte får det särskilda stöd de behöver, för att klara av det ordinarie fritidshemmets verksamhet. I ordinarie fritidshem finns dessutom främst elever från lågstadiet, grundskolans mellanstadieelever känner kanske därför inte heller att de har en naturlig plats bland dessa barn. Man kan därför även fråga sig om Sjöbo grundskola skulle behöva ett eget fritidshem.

Som en hjälp i den fortsatta analysen kan följande frågeställningar på olika nivåer vara en hjälp i utvecklingsarbetet

Arbetslaget

- Vad innebär det att fritidshemmet ska vara ett komplement till skolan?
- Vad är det unika med fritidshemmets verksamhet/roll?
- Hur kan fritidshemmet tydligare bidra till elevernas kunskapsutveckling?

Rektor

- Hur kan rektor tydligare betona fritidshemmets ansvar att bidra till elevernas kunskapsutveckling?